

A biotermelésre vonatkozó külföldi szabályozások és a hazai alkalmazás lehetőségei

Komáromy Attiláné, Molnár Pál* és Pallóné Kisérdi Imola***

* Központi Élelmiszeripari Kutató Intézet, Budapest

** Élelmiszervizsgáló Intézet, Budapest

Érkezett: 1991. november 5.

A lakosság környezetszennyezéssel szembeni fokozott érzékenységevel összefüggésben világszerte tapasztalható a kemikáliáktól mentes, speciális élelmiszerek iránti kereslet növekedése. Ezt a fogyasztói igényt felismerve, külföldön — Nyugat-Európában, USA-ban, Ausztráliában — a mezőgazdasági terület egy részén, évtizedek óta gyakorlat a környezetkímélő biogazdálkodás.

Az utóbbi években — bizonyos fogyasztói szegmensek részéről — hazánkban is megnőtt az érdeklődés a biotermékek iránt. E biológiai szemléletű gazdálkodás hazai gyakorlata mindössze nyolc éves múltra tekint vissza.

A jövőben számolni lehet azzal, hogy a privatizációs folyamatok során kialakuló új magángazdaságok egy része is szívesen foglalkozna biotermesztéssel. Mivel a hazai piac felvevőképessége a magas árfekvésű termékekből a fizetőképes kereslet hiánya miatt korlátozott, a biotermelés csak kifejezetten export orientáltan válhat életképessé. A jelen gazdasági körülmények között nem igen képzelhető el, hogy ez a termelési forma külön állami preferenciát élvezzen, viszont lényeges hogy a biotermelés speciális jogi szabályozását — a fogyasztók érdekeit és a nemzetközi piac követelményeit figyelembe véve — az állam biztosítsa. Ezért célszerű mindenekelőtt azon országok követelményrendszerét és gyakorlatát megvizsgálni, amelyek potenciális vásárlóként jöhetnek számításba (1. táblázat). Ezek közül a mezőgazdasági termékek biotermeléséről, valamint a mezőgazdasági termékekre és élelmiszerekre vonatkozó jelölésekről szóló 2092/91. számú EGK szabályozást érdemes alaposan szemügyre venni és elemezni.

Az Európai Gazdasági Közösség illetékes Bizottságának felmérése szerint a biotermelés területén az egyes tagállamok előírásai és ellenőrzési gyakorlata jelenleg igen eltérő képet mutat. Míg Dániában és Franciaországban pontos előírásokat és körülhatárolt intézkedéseket tartalmazó rendeletekkel szabályozzák ezt a kérdéskört, más tagországokban csak a félrevezető jelölések alkalmazását tiltják, ugyanakkor a biotermék fogalmát jogilag nem definiálják. A megkülönböztető jelzés alkalmazásának feltételül szabott ellenőrzéseket ezekben az országokban általában magánegyesületek és/vagy intézetek látják el. Az egységes törvényes szabályozás érdekében ezért az EGK illetékes Bizottsága egy rendelet kidolgozását kezdeményezte. Ennek eredményeként készült el a biotermelés feltételeit, valamint a biotermék megfelelő jelölését szabályozó rendelet, amelyet a közelmúltban az Európai Parlament jóváhagyott.

**A biotermelés és minőségtanúsítás helyzete az EGK-országokban, az
USA-ban és Magyarországon**

Szakterület	EGK-országok	U S A	Magyarország
Jogszabályozás	Az Európai Parlament által elfogadott egységes jogszabály: 2092/91 (VI.24.) EGK Tanácsi Szabályzat a biotermelésről, valamint a biotermékek jelöléséről	USA Élelmiszer-törvényének XXI. fejezete: "Organic Food Production Act of 1990"	Nincs állami szintű jogszabály a biotermelésről, illetve a biotermékek jelöléséről
Követelményrendszer	A biotermékekre vonatkozó minőségi követelményeket általában Élelmiszerkönyvben rögzítik	Minőségi követelmények rögzítése szabványokban	A Magyar Élelmiszerkönyv "Bioélelmiszertermelés és -feldolgozás" c. fejezete kidolgozás alatt
Ellenőrzési rendszer	Ellenőrző hatóságok és/vagy magánintézmények	Az igazolást kiadó lehet magán személy vagy állami hivatalnok	A termelők saját önellenőrző rendszere működik (pl. Biokultúra Egyesület); a hatósági ellenőrzési rendszer még nincs kidolgozva
Minőségtanúsítási rendszer	Egységes terméktanúsítási rendszer	Állami biotermék-igazolási rendszer	Nincs egységes terméktanúsítási rendszer

Az EGK által kiadott 1991. június 24-i keltezésű 2092/91 számú Tanácsi Szabályozás célja, hogy összehangolja a biotermékek termelésére, ellenőrzésére és jelölésére vonatkozó előírásokat a tagállamokon belül. A szabályozás kiadását indokolja a fogyasztók növekvő kereslete a biotermékek iránt, az átlagosnál magasabb árak ellenére is.

A szabályzat kiadásával a törvényes kereteken belül ösztönözni kívánják a biotermelés alkalmazását azáltal, hogy biztosítják a tisztességes piaci verseny feltételeit a termelők között, megfelelő információt nyújtanak a fogyasztóknak és lehetővé teszik a termékek szabad áramlását a tagállamok között.

Az EGK szabályozás alkalmazási területe az 1. cikkely szerint a következő termékek:

- a) feldolgozatlan növényi és állati eredetű termékek, amelyek a szabályzatban meghatározott elveknek megfelelnek és a szabályzatban rögzített ellenőrzési eljárás minimális követelményeit kielégítik;
- b) emberi fogyasztásra szánt élelmiszerek, amelyek a biotermelés feltételeit kielégítő egy vagy több alapvetően növényi alkotórészből állnak.

Jelen szabályzat kizárólag a növénytermesztésre és a növényi eredetű élelmiszerek előállítására vonatkozó termelési szabályokat és ellenőrzési rendszert rögzíti. Az EGK 1992. július 1-ig tervezi kiterjeszteni a szabályzatot a bioállattenyésztésre és az állati eredetű bioélelmiszerek előállítására és ellenőrzésére vonatkozó előírásokkal. Ezzel szemben az USA-ban kiadott "A bioélelmiszerek előállítására vonatkozó 1990. évi törvény" a biogazdálkodáson belül már az állattenyésztésre is tartalmaz előírásokat.

Az EGK szabályzat 2. cikkelye szerint egy termék a biotermelési módszerre utaló jelzést akkor viseli, ha a termék jelölésén, reklámanyagán vagy kísérődokmányán az egyes tagállamok által erre a célra előírt megnevezés került feltüntetésre (pl. németül-ökologisch; angolul-organic; franciául-biologique jelzővel ellátva), továbbá ha arról tájékoztatják a vevőket, hogy a terméket vagy alkotórészeit a szabályzatban rögzített termelési szabályok szerint nyerték.

A biotermelés szabályai a 6. és 7. cikkelyben kerültek rögzítésre, amit kiegészít a farmergazdaságok szintjén megvalósuló biotermelés alapszabályait tartalmazó I. melléklet, továbbá az engedélyezett talajjavító-, valamint növényvédőszerkegyezéke (II. melléklet).

A szabályzat I. melléklete különös érdeklődésre tarthat számot, mert abban foglalták össze az agrárüzemek számára a biotermelés alapelveit, amelyeket már a vetés előtt legalább két évvel kötelező alkalmazni. Eszerint az átállási időszak alatt semmiféle olyan növényvédőszer, detergens, műtrágya, talajjavítószer vagy állati takarmány nem használható fel, amely egy vagy több szintetikus kémiai anyagból áll, vagy amelyhez ilyen anyagot kevertek.

A talaj termőképességét és biológiai aktivitását a következőképpen kell fenntartani, illetve növelni:

- hüvelyesek, zöldtrágya vagy mélyen gyökerező növények termesztése megfelelő többéves rotációs programban;
- a komposztált vagy nem komposztált szerves anyag bejuttatása a talajba, mely a szabályzat előírásai szerint termelő gazdaságokból származik.

Kártevők, betegségek és gyomok elterjedését a következő módszerek kombinálásával lehet megakadályozni:

- megfelelő faj- és fajtaválasztás;
- megfelelő rotációs talajművelés;
- mechanikus talajművelés;
- a kártevők természetes ellenségeinek védelme számukra kedvező körülmények biztosításával;
- lánggal történő gyomirtás.

A biotermékek előállítását ellenőrző hatóságok és/vagy magánintézmények engedélyezésének feltételeit, valamint a velük szemben támasztott követelményeket a szabályzat 9. cikkelye foglalja össze.

A hatékony ellenőrzés feltétele továbbá az is, hogy a termelők előzetesen tájékoztassák az ellenőrző hatóságot vagy szervet arról, hogy olyan mezőgazdasági terméket vagy élelmiszert kívánnak előállítani, amely biotermelési módszerre utaló jelzést fog viselni. A termelő ellenőrzéssel kapcsolatos kötelezettségeit, az előzetes értesítésben szerepeltetendő adatokat a szabályzat 8. cikkelye és IV. melléklete tartalmazza.

A szabályzat szerint a gazdálkodó szervezetek szabadon választhatnak, hogy a rutinszerű ellenőrzéseket magán vagy hivatalos ellenőrző szervekkel végeztetik. A szabályzatban kidolgozott ellenőrzési rendszer alapja a termelés minden fázisára kiterjedő hatékony ellenőrzés. Az EKG illetékes Bizottságának véleménye szerint a termelés teljeskörű ellenőrzése azért szükséges, mert a késztermékellenőrzés önmagában nem elégséges annak eldöntésére, hogy a termék előállítása valóban a szabályzat elvei szerint történik-e.

A szabályzat III. mellékletében rögzített rendszeres ellenőrzésnek alávetett és annak megfelelt termékek viselhetik a "Biotermelés-Európai Közös Piac Ellenőrző Rendszer" jelzést, amely a 10. cikkely és V. melléklet előírásainak figyelembevételével a terméken feltüntethető. Annak megakadályozására azonban, hogy ez a jelzés a hagyományosan előállított termékekkel szemben indokolatlanul jobb helyzetbe hozza a biotermékeket, a szabályzat nyomatékosan tilt minden olyan utalást, amely azt sugallja a vásárlónak, hogy ez a jelzés egyben jobb érzékszervi és táplálkozásélettani tulajdonságokat vagy higiéniai szintet garancia.

A nemzetközi kitekintés után célszerűnek látszik a biotermelés és minőségtanúsításának jelenlegi helyzetét Magyarországon is rövid elemzés tárgyává tenni.

A hazai biotermelés érzékeltetésére néhány számadat:

- 1983-ban alakult meg a Biokultúra Egyesület, amely ma már országos hatáskörű szervezet 1400 taggal;
- 1988-ban alakult meg a Biotermesztők Országos Egyesülete, a Bioclub, amely ma közel 600 tagot számlál;
- 1990-ben megalakult a Biogazdálkodók Országok Szövetsége is több mint 3000 egyéni gazdával.

Ezek közül az egyesületek, illetve szövetségek közül a legnagyobb szakmai múlttal a Biokultúra Egyesület rendelkezik. Ellenőrzési és minősítési rendszerük szorosan kapcsolódik az Organikus Termék előállítás Nemzetközi Szövetsége (IFOAM) érvényes termesztési rendszeréhez. Az IFOAM termesztési rendszer — jellegénél fogva — körültekintőbb, részletesebb és szigorúbb is, mint az EKG Szabályzata.

A Biokultúra Egyesület 1991. januárjában az IFOAM-tól megkapta az ellenőrzési és tanúsítási jogot is. Ennek értelmében a Biokultúra Egyesület Minősítő Bizottsága által kialakított minősítő tanúsítvány garantálja, hogy egy adott termék előállítása a Biokultúra Egyesület organikus termesztési előírásainak megfelelően történt.

A biotermelők önellenőrző és minősítő szervezete tehát már működik Magyarországon. A jelenlegi helyzetben elsőrendű feladat a biotermelésre vonatkozó hazai jogszabályok és követelményrendszer kialakítása, melynek során célszerű lenne alapul venni a nyugat-európai országok gyakorlatát.

Összehasonlítva a biotermelés és minőségtanúsítás hazai helyzetét az EGK és az USA gyakorlatával összefoglalóan megalapítható, hogy Magyarországon a következő feladatok megoldása szükséges:

- A biotermelésre vonatkozó állami szintű jogszabály kidolgozása, amelynek alapja lehetőség szerint az EGK előírás legyen.
- A biotermelésre vonatkozó speciális műszaki-technológiai előírások és minőségi követelmények rögzítése — az EGK-val való összhang érdekében — nem szabványban, hanem a Magyar Élelmiszerkönyvben.
- Ellenőrző testületek akkreditálása a hatósági feladatok ellátására. A jelenlegi magyar ellenőrzési hierarchiában két országos szervezet is alkalmasnak látszik bizonyos hatósági feladatok ellátására: a növényvédelmi és talajvédelmi, valamint az állategészségügyi és élelmiszerellenőrző állomások hálózata. Mindkét szervezet rendelkezik kellő szakértőgárdával és vizsgáló laboratóriumi háttérrel.
- Az EGK által használt jelöléssel összhangban álló egységes terméktanúsítási rendszer kidolgozása és a tanúsító szerv kijelölése.

Felhasznált irodalom

1. Council Regulation (EEC) no 2092/91 of 24 June 1991 on organic production of agricultural products and indications referring thereto on agricultural products and foodstuffs. Official Journal of the European Communities, No L 198, 22.7.91, pp. 1-15
2. Title XXI - Organic Certification. Organic Foods Production-Act of 1990 (USA)
3. Paduch, K.D.: Zum Begriff der "biologischen" und "alternativen" Lebensmittel. ZfL, (1984) 7, 592-593
4. Élelmiszer hatmilliárd ember számára. Magyar Tudomány, (1984) 1, 1-5
5. A biotermesztés lehetőségei. Magyar Mezőgazdaság, 41 (1986) 5, 6-7

6. Holló J.: Biotechnológia az élelmiszeriparban. Élelmezési Ipar, **39** (1985) 12, 441-444
7. Dénes G. - Holló J.: A biológia és technológia kapcsolata, biotechnológiai eljárások kidolgozása. Élelmezési Ipar, **40** (1986) 9, 281-286
8. Biotermesztés Magyarországon. Magyar Mezőgazdaság, **46** (1991) 8, 2-7
9. Pallósné Kisérdi I.: Naturális élelmiszerek különleges minőségi követelményei. A Magyar Táplálkozástudományi Társaság XIV. Vándorgyűlésén (Hajdúszoboszló, 1987. október 1-3.) elhangzott előadás kézírata
10. Biotermékek termesztési és minősítési feltételei. Biokultúra Egyesület módszertani kiadványa

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE

Szerkeszti: *Molnár Pál*

Bischofberger, Th., Burki, T., Lott, G.: Mikrobiológiai magánlaboratóriumok (Die privaten Laboratorien für Mikrobiologie); Swiss Food **12** (1990) 1-2, 13-15.

Aflatoxinok a földimogyoróban, Listeriák a sajtban, Salmonellák a tojásban - mindezek bizonyítják, milyen hatalmas a mikrobiológia és a mikrobiológiai vizsgálati módszerek jelentősége az élelmiszerelőállítás során. A minőségellenőrzés és a minőségbiztosítás nemcsak a hatósági élelmiszerellenőrzés feladata. A svájci magánlaboratóriumok a legkülönbözőbb mikrobiológiai problémák megoldásában működnek közre. Feladatuk körük kiterjed a nyersanyagok, a félkésztermékek, késztermékek és a kész élelmiszerek forgalmazásával összefüggő mikrobiológiai vizsgálatokra. A svájci Élelmiszertörvény tervezete ugyanis egyértelműen előírja, hogy aki élelmiszert, adalékanyagot vagy használati eszközt előállít, forgalmaz, exportál vagy importál, tevékenysége során gondoskodni köteles arról, hogy a termékek a törvényes követelményeknek megfeleljenek. Ezért a helyes gyártási gyakorlat elveinek megfelelően azokat vizsgálni vagy vizsgáltatni köteles. A mikrobiológiai magánlaboratóriumok számának növekedésével kapcsolatban a szerző többek között kifejti, hogy nagyon nehéz jól képzett mikrobiológiai személyzetet szerezni. Patogén csírák tenyésztése és vizsgálata a kontamináció veszélye miatt az üzem területén nem kívánatos. Az államilag elismert mikrobiológiai magánlaboratóriumok a szállító és az átvevő közötti vitákban a független laboratórium szerepét töltik be. Nagyon lényeges az is, hogy míg a svájci hatósági laboratóriumok elsősorban a készterméket vizsgálják, addig a magánlaboratóriumok a mikrobiológiai fázisvizsgálatokat és egyre gyakrabban a HACCP-koncepciónak megfelelő vizsgálatokat is elvégzik.

Molnár P. (Budapest)